

CARL SCHMITT O EPOCHE NEUTRALIZÁCIÍ A DEPOLITIZÁCIÍ

Úvaha Epocha neutralizácií a depolitizácií - jej autor, nemecký mysliteľ Carl Schmitt ju napísal roku 1929 - hovorí o logike vývoja novovekých európskych dejín. Mali by sme ju čítať na dvojitoť pozadí: na pozadí viery v možnosti techniky charakteristickej pre 20. storočie a na pozadí istého pochopenia povahy moderných spoločností. Tak, ako sa mnohým utopistom nášho storočia zdalo, že vývoj techniky a schopnosti organizovať povedie k redukcii a odstráneniu spoločenských rozporov, aj mnohým, ktorí uvažovali o povahe moderných spoločností, sa zdalo, že rozpory a napätia v nich sú niečím kontingentným, čo "pokrok" postupne odstráni, neutralizuje. Schmitt dokazuje, že politické ako nevyhnutnosť rozlišovať medzi priateľom a nepriateľom patrí k povahe moderných štátne organizovaných spoločností a nedá sa z nich odstrániť. Ako ukazuje C. Schmitt v práci Der Begriff des Politischen (Pojem politického, Berlin, Demcker Humblot 1963), pokus o neutralizáciu politického vedie len k presunu rozlíšenia priateľ/ nepriateľ do iných oblastí. V nasledujúcom texte Schmitt pôsobivo ukazuje, ako sa v priebehu novovekých dejín menili "oblasti", do ktorých európska spoločnosť "unikala" pred svojimi vnútornými napätiami a v "jazyku" ktorých si nakoniec musela uvedomovať svoje vnútorné protirečenia.

My v strednej Európe žijeme sous l'oeil des Russes. Už pred storočím ich psychologický pohľad prehliadol naše veľké slová a naše inštitúcie. Ich vitalita je dostatočne veľká, aby sa zmocnila našich znalostí a techniky ako zbraní. Ich odvaha k racionalizmu a k jeho opaku, ich sila k ortodoxii v dobre a zle, je ohromujúca. Realizovali spojenie socializmu a slovanstva, ktoré Donoso Cortés už roku 1848 prorokoval ako rozhodujúcu udalosť nadchádzajúceho storočia. To je naša situácia. Nemožno vysloviť ani jedno aspoň trochu pozoruhodnejšie slovo o kultúre a dejinách, a pritom si neuvedomiť vlastnú kultúrnu a dejinnú situáciu. To, že každé dejinné poznanie je poznaním súčasnosti, že svetlo a intenzita dostáva od súčasnosti a že v najhlbšom zmysle slúži len súčasnosti, pretože každý duch je len súčasným duchom, nám už po Hegelovi povedali mnohí, najlepšie Benedetto Croce. Túto pravdu nám potvrdzuje mnoho slávnych historikov poslednej generácie a dnes už niet nikoho, kto by napriek záplave materiálu nevidel, ako veľmi sú všetky dejinné zobrazenia a konštrukcie naplnené naivnými projekciami a identifikáciami. V prvom rade ide teda o vedomie vlastnej súčasnej situácie. Tú nám mala pripomenúť oná poznámka o Rusoch. Vedomé sprítomnenie je dnes ťažké, ale o to nevyhnutnejšie. Všetky znaky poukazujú na to, že my v Európe sme roku 1929 žili ešte v období únavy a pokusov o reštauráciu, ktorá je po veľkých vojnách obvyklá a pochopiteľná. Skoro jedna celá generácia Európskeho ľudstva bola v 19. storočí, po dvadsaťročnej koalícnej vojne proti Francúzsku od roku 1815 v duchovnom rozporení, ktoré sa dá redukovať na formulu: legitimita statu quo. Všetky argumenty v takejto dobe v skutočnosti neobsahujú ani tak znovuoživenie minulých alebo zanikajúcich vecí

ako skôr krčovitý zahraničnopolitický a vnútropolitický status quo - čo iné by aj mohli obsahovať? Zatiaľ však pokoj reštauračného naladenia slúži rýchlemu a nerušenému rozvoju nových vecí a nových vzťahov, ktorých zmysel a smerovanie zakrývajú reštaurované fasády. Keď potom príde ten prvý okamih, legitimistická fasáda zmizne ako fantóm.

Rusi vzali európske 19. storočie za slovo, pochopili jeho jadro a vyvodili z jeho kultúrnych premís krajné dôsledky. Vždy žijeme pod pohľadom radikálnejšieho brata, ktorí nás núti vyvodiť praktické dôsledky do konca. Celkom nezávisle od zahraničnopolitických a vnútropolitických prognóz možno s určitosťou povedať jedno: že na ruskej pôde sa vážne vzalo protináboženstvo technicity a vzniká tam štát, ktorý je oveľa štátnejší, ako bol kedysi štát najabsolútnejších kniežat Filipa II. Ľudovíta XIV. či Fridricha Veľkého. To všetko ako situáciu možno pochopiť len na základe európskeho vývoja posledných storočí: završuje a predstihuje špecificky európske idey a v enormnom zveličení ukazuje jadro moderných európskych dejín.

Následnosť meniacich sa centrálnych oblastí. Pripomeňme si stupne, po ktorých sa pohyboval európsky duch posledných štyroch storočí, ako aj rozličné duchovné sféry, v ktorých nachádzal centrum ľudskej existencie. Sú tu štyri veľké sekulárne kroky. Zodpovedajú štyrom storočiam a prechádzajú od teologického k metafyzickému, odtiaľ k humanitárno-morálnemu a nakoniec k ekonomickému. Vykладаči ľudských dejín Vico a Comte zovšeobecniť tento jednorázový dejinný proces na všeobecný zákon ľudského vývoja, ktorý sa potom, tisíckrát banalizovaný a vulgarizovaný, propagoval ako slávny "zákon troch štádií" - od teologického k metafyzickému, odtiaľ zasa k "vedeckému" alebo "pozitívnemu". V skutočnosti nemožno pozitívne povedať viac ako to, že Európske ľudstvo od 16. storočia prešlo viacerými krokmi od jednej centrálnej oblasti k druhej a že všetko, čo je obsahom nášho kultúrneho vývoja, podlieha dôsledkom týchto krokov. V uplynulých storočiach európskych dejín mal duševný život štyri rozdielne centrá a myslenie aktívnej elity, ktorá tvorila jeho predvoj, sa pohybovalo v jednotlivých storočiach okolo odlišných stredov.

Len na základe týchto neustále sa presúvajúcich stredov možno pochopiť pojmy rozličných generácií. Presun - od teologického k metafyzickému, odtiaľ k humanitárno-morálnemu a nakoniec k ekonomickému - aby sme to zopakovali ešte raz, nechápeme ako kultúrohistorickú alebo duchovnohistorickú "teóriu dominant" ani ako dejinnofilozofický zákon v zmysle zákona troch štádií alebo podobných konštrukcií. Nehovorím tu o kultúre ľudstva vcelku, nehovorím o rytme svetových dejín a nemôžeme nič povedať ani o Číňanoch, Indoch alebo Egyptanoch. Následnosť meniacich sa centrálnych oblastí nechápeme ani ako pokračujúcu líniu "pokroku" smerom hore, ani ako opačný pohyb. Či tu ide o postupný pohyb stupňov smerom hore alebo dole, o vzostup alebo úpadok, to je osobitná otázka. Napokon, bolo by nepochopením vyložiť túto následnosť tak, akoby v každom z týchto storočí nejestvovalo nič iné ako práve táto centrálna oblasť. Naopak, vždy tu ide o pluralistickú koexistenciu rozdielnych, už absolvovaných stupňov. Ľudia rovnakej doby, v rovnakej krajine, ba dokonca v tej istej rodine žijú vedľa seba na rozdielnych stupňoch, a dnešný Berlín má napríklad, pokiaľ ide o kultúrnu vzdušnú čiaru, bližšie k New Yorku a Moskve ako k Mníchovu alebo

Trieru. Meniace sa centrálné oblasti sa týkajú len konkrétneho faktu, že v týchto štyroch storočiach európskych dejín sa vedúce elity striedali, že sa neustále menila evidencia ich presvedčení a argumentov, ako aj obsah ich duchovných záujmov, princípy ich konania, tajomstvo ich politických úspechov a ochota veľkých más podľaŕhnúť určitým sugesciám. Jasný a osobitne zreteľný ako jedinečný dejinný obrat je prechod od teológie 16. storočia k metafyzike 17. storočia, k tomuto nielen metafyzicky, ale aj vedecky najväčšiemu obdobiu Európy, k tejto ozajstnej heroickej dobe západného racionalizmu. Do tejto epochy systematického vedeckého myslenia patria spolu Suarez i Bacon, Galilei, Kepler, Descartes, Grotius, Hobbes, Spinoza, Pascal, Leibniz i Newton. Všetky úžasné matematické, astronomické a prírodovedecké poznatky tejto doby boli zabudované do veľkého metafyzického alebo "prirodzeného" systému, všetci myslitelia boli metafyzikmi veľkého štýlu a dokonca i charakteristická povera vtedajšej doby mala kozmicko-racionalistickú podobu astrológie. Nasledujúce 18. storočie odsunulo pomocou konštrukcií deistickej filozofie metafyziku bokom a bolo vulgarizáciou veľkého štýlu, osvietenstvom, literárnym osvojením si udalostí 17. storočia, humanizáciou a racionalizáciou. Na jednotlivých príkladoch možno sledovať, ako Suarez naďalej pôsobí v nespočetných populárnych spisoch, v mnohých fundamentálnych pojmoch morálky a teórie štátu je Pufendorff len Suarezovým epigónom a nakoniec contract social je opäť len vulgarizáciou Pufendorffa. Špecifickým pátosom 18. storočia je však "cnosť", jeho mýtickým slovom je vertu, povinnosť. Ani Rousseauov romanticizmus ešte nerozvíja vedome rámec morálnych kategórií. Príznačným výrazom tohto storočia je Kantov pojem boha, v jeho systéme je Boh, hrubo povedané, iba "parazitom etiky". Každé slovo v slovnom spojení "Kritika čistého rozumu" - kritika, čistý, rozum - smeruje polemicky proti dogme, metafyzike a ontologizmu.

Neskôr v 19. storočí nasleduje sekulum zdanlivo hybridných a nemožných spojení esteticko-romantických a ekonomicko-technických tendencií. V skutočnosti romantika 19. storočia - ak sa toto trochu dadaistické slovo romantika nemá romanticky stať zdrojom zmätkov - je len medzistupňom estetického medzi moralizmom 18. storočia a ekonomizmom 19. storočia, len prechodom, ktorý sa uskutočnil estetizáciou všetkých duchovných oblastí, a to veľmi ľahko a úspešne. Pretože cesta od metafyzického a moralistického k ekonomickému vedie cez estetické a cesta cez čo ako sublimovaný estetický konzum a pôžitok je najistejšou a najpohodlnejšou cestou k všeobecnej ekonomizácii duchovného života a duchovnému ustrojeniu, ktoré v produkcii a spotrebe nachádza centrálnu kategóriu ľudskej existencie. V ďalšom duchovnom vývoji romantický estetizmus slúži ako typický sprievodný jav ekonomickému. Technické sa v 19. storočí ešte objavuje v tesnom spojení s ekonomickým, a to ako "industrializmus". Známa konštrukcia dejín a spoločnosti v marxistickom systéme je jeho najvýznamnejším príkladom. Marxizmus považuje ekonomické za bázu, základ a "základňu" všetkého duchovného. V jadre ekonomického však už vidí technické, ekonomické epochy ľudstva určuje podľa špecifických technických prostriedkov. Napriek tomu je tento systém ako taký ekonomickým systémom a technicistické elementy vystupujú až v neskorších vulgarizáciách. Vcelku chce marxizmus myslieť ekonomicky, a tým zostáva v 19. storočí, ktoré je podstatne ekonomické. Ostatne už v 19. storočí je technický pokrok taký udivujúci a jeho sociálne a ekonomické situácie sa menia tak rýchlo, že všetky morálne,

politické, sociálne a ekonomické problémy sú určené realitou tohto technického vývoja. Pod nesmiernym tlakom ďalších a ďalších prekvapujúcich vynálezov a výkonov vzniká náboženstvo technického pokroku, podľa ktorého sa všetky ostatné problémy riešia samotným technickým pokrokom. Pre veľké masy industrializovaných krajín bola táto viera evidentná a samozrejmalá. Preskočili všetky medzistupne, ktoré sú charakteristické pre myslenie vedúcich elít, a z náboženstva zázrakov a viery v onen svet sa bez sprostredkujúceho článku hneď stalo náboženstvo technických zázrakov, ľudských výkonov a ovládnutia prírody. Magická religiozita sa priamo mení na magickú technicitu. Tak sa 20. storočie na počiatku javí nielen ako epocha techniky, ale aj ako epocha náboženskej viery v techniku. Často sa označovalo za epochu techniky, to však celkovú situáciu označuje len predbežne a otázka jej celkového významu nevyhnutne zostáva otvorená. Veď v skutočnosti je viera v techniku len výsledkom určitého smeru, ktorým sa premiestňuje centrálna oblasť, a ako viera vznikla z dôslednosti premiestnenia. Všetky pojmy duchovnej sféry vrátane pojmu ducha sú vo svojej podstate pluralistické a pochopiť ich možno len na základe konkrétnej politickej existencie. Tak ako každý národ má svoj vlastný pojem národa a konštituujuce znaky nacionality nachádza u seba, a nie u iných, aj každá kultúra a každá kultúrna epocha má svoj vlastný pojem kultúry. Všetky podstatné predstavy duchovnej sféry ľudí sú existenciálne, nie normatívne. Ako sa centrum duchovného života v posledných štyroch storočiach neustále presúva, menia sa v dôsledku toho neustále aj všetky pojmy a slová a stále musíme mať na pamäti mnohoznačnosť každého pojmu a slova. Najväčšie a najhrubšie nedorozumenia (z ktorých ostatne žije veľa podvodníkov) sa dajú vysvetliť nesprávnym prenosom pojmu udomáčeného len v určitej oblasti - napríklad len v metafyzickej alebo len v morálnej alebo len v ekonomickej - do iných oblastí duchovného života. Nie je to len tak, že procesy a udalosti, ktoré doliehajú na ľudí a stávajú sa predmetom ich uvažovania a ich rozhovorov, sa vždy riadia centrálnymi oblasťami - napríklad zemetrasenie v Lisabone vyvolalo v 18. storočí celú záplavu moralizujúcej literatúry, kým dnes podobná udalosť zostane bez hlbších intelektuálnych následkov; naproti tomu katastrofa v ekonomickej sfére, veľký pád kurzov alebo bankrot vyvoláva intenzívny, nielen praktický, ale aj teoretický záujem najširších vrstiev. Aj špecifické pojmy jednotlivých storočí nadobúdajú svoj charakteristický zmysel v závislosti od príslušnej centrálnej oblasti storočia. Objasním to na príklade. Predstava pokroku, zlepšovania a zdokonaľovania, moderne povedané racionalizácie, panovala v 18. storočí, t.j. v období humanitárno-morálnej viery. Pokrok teda znamenal predovšetkým pokrok v osvietenstve, pokrok vo vzdelávaní, sebaovládaní a výchove, morálne zdokonaľovanie. V dobe ekonomického a technického myslenia sa pokrok mlčky a so samozrejmosťou chápe ako ekonomický alebo technický pokrok a humanitárno-morálny pokrok sa javí, pokiaľ je ešte zaujímavý, len ako vedľajší produkt ekonomického pokroku. Keď sa určitá oblasť raz stane oblasťou centrálnou, problémy iných oblastí sa riešia na jej základe a považujú sa za druhoradé problémy, ktorých riešenie pride samo, keď sa vyriešia problémy centrálnej oblasti. Tak pre teologickú epochu sa všetko vyrieši samo od seba, keď sa dajú do poriadku teologické otázky, všetko ostatné bude potom ľudom "pridané". Analogicky to platí pre ostatné epochy: i humanitárno-morálnej epoche ide len o to, aby ľudia boli morálne vychovaní a vzdelaní, všetky problémy sa stávajú problémami výchovy. V ekonomickej dobe

musíme správne vyriešiť len problém výroby tovarov a ich rozdeľovania a nijaké morálne a sociálne otázky nám už nebudú robiť ťažkosti. Podľa čisto technického myslenia novými technickými vynálezmi sa vyriešia aj ekonomické problémy a všetky ostatné otázky vrátane ekonomických ustupujú do pozadia pred úlohou technického pokroku. Iný, sociologický príklad pluralizmu takýchto pojmov: Typický reprezentant duchovnosti a publicity - clerc (čosi ako duchovný - pozn. prekl.), je vždy určený vo svojej osobitosti v každom storočí z centrálnej oblasti. Po teológoch a kazateľoch 16. storočia prichádza učený systematik 17. storočia, ktorý žije v skutočnej republike učencov a je veľmi vzdialený od nás, po ňom prichádza spisovateľ osvietenstva ešte aristokratického 18. storočia. Pokiaľ ide o 19. storočie, nesmie nás pomýliť medzihrou romantického génia a mnohými knázmami súkromného náboženstva. Clerc 19. storočia (najväčším príkladom je Karol Marx) sa stáva ekonomickým expertom a otázkou je len to, do akej miery ekonomické myslenie ešte vôbec pripúšťa existenciu sociologického typu clerca a do akej miery národný ekonómovia a ekonomicky vzdelaní právní zástupcovia môžu predstavovať duchovnú vedúcu vrstvu. Technicistické myslenie, zrejme clerca úplne odmieta, o čom ešte budeme hovoriť v súvislosti s epochou technicity. Pluralita typu clerc je však už po tomto stručnom exkurze dostatočne zreteľná. Ako sme už povedali, všetky pojmy a predstavy duchovnej sféry: boh, sloboda, pokrok, antropologické predstavy o ľudskej prirodzenosti, o verejnosti, o racionálnom a racionalite, nakoniec aj pojem prírody, ako aj o samotnej kultúry čerpajú svoj konkrétny dejinný obsah zo situácie centrálnej oblasti a len na jej základe sa dajú pochopiť. Aj štát získava svoju skutočnosť a silu predovšetkým z danej centrálnej oblasti, pretože zásadné sporné témy určujúce vzťah priateľ - nepriateľ medzi skupinami sú určené hlavnými oblasťami. Pokým bola v centre náboženskosť a teologickosť, veta *Cuius regio eius religio* mala politický zmysel. Keď religiózno-teologické prestalo byť centrálnou oblasťou, táto veta prestala byť prakticky zaujímavá. Medzitým sa cez kultúrne štádium národa na princípe nacionality (*cuius regio eius natio*) presunula do ekonomična a dnes znamená: v jednom štáte nemôžu existovať dva vzájomne si protirečiacie hospodárske systémy, kapitalistický a komunistický hospodársky poriadok sa navzájom vylučujú. Sovietsky štát vetu *Cuius regio eius oeconomia* uskutočnil v rozsahu, ktorý dokazuje, že súvislosť kompaktného územia a kompaktnej duchovnej homogenity neplatí len pre náboženské boje 16. storočia a len pre miery európskych malých a stredných štátov, ale vždy sa prispôbuje aj meniacim sa centrálnym oblastiam duchovného života a meniacim sa dimenziám autarkných svetových ríš. Podstata tohto javu spočíva v tom, že homogénny hospodársky štát zodpovedá ekonomickému mysleniu. Takýto štát chce byť moderným štátom, ktorý vie o svojej dobovej a kultúrnej situácii. Musí si nárokovať na správne poznanie celkového dejinného vývoja. Na tom spočíva jeho právo vládnuť. Štát, ktorý sa v ekonomickej epoche zriekne vlastného správneho poznávania ekonomických vzťahov a ich usmerňovania, musí sa voči politickým otázkam a rozhodnutiam vyhlásiť za neutrálny a zrieka sa tým svojho nároku vládnuť.

Je pozoruhodné, že európsky liberálny štát 19. storočia predstavoval sám seba ako stato neutrale et agnostico a oprávnenie svojej existencie mohol vidieť práve vo svojej neutralite. To má rozličné dôvody a nedá sa to vysvetliť jedným slovom a z jednej jedinej príčiny. Tu nás to zaujíma ako symptóm všeobecnej kultúrnej neutrality vôbec,

pretože učenie o neutrálnom štáte 19. storočia zapadá do rámca všeobecnej tendencie k duchovnému neutralizmu charakteristickej pre európske dejiny posledných storočí. Práve to podľa mňa historicky vysvetľuje epochu techniky. To však musíme aspoň stručne objasniť.

Stupne neutralizácie a depolitizácie. Spomenutá následnosť - od teologického cez metafyzické a morálne k ekonomickému - znamená zároveň rad postupujúcich neutralizácií oblastí, z ktorých sa centrum presunulo inam. Za najsilnejší a najzávažnejší zo všetkých duchovných obrátov európskych dejín považujem krok, ktorý 17. storočie urobilo od tradovanej kresťanskej teológie k systému "prirodzenej" vedeckosti. Až podnes sa tým určoval smer každého ďalšieho vývoja. Veľkej sile tohto procesu podliehajú všetky zovšeobecňujúce "zákony" dejín ľudstva, napr. Comtov zákon troch štádií, Spencerova konštrukcia vývoja od vojenskej k industriálnej epoche a podobné dejinnofilozofické konštrukcie. Jadrom tohto prekvapujúceho vývoja je elementárne jednoduchý motív, určujúci celé storočia úsilie o neutrálnu sféru. Po bezvýhladných teologických dišputáciách a sporoch 16. storočia hľadalo Európske ľudstvo neutrálnu oblasť, v ktorej by spor prestal, kde by sa ľudia mohli dorozumieť, zjednotiť a vzájomne presvedčiť. Odhliadlo sa preto od sporných pojmov a argumentov tradovanej kresťanskej teológie a skonštruoval sa "prirodzený" systém teológie, metafyziky, morálky a práva. Tento proces dejín ducha opisuje vo svojom zaslužené slávnom pojednaní W. Dilthey, zdôrazňujúc úlohu stoickej tradície. Podľa mňa je však podstatné opustenie doterajšej centrálnej oblasti teológie ako oblasti sporov a hľadanie inej, neutrálnej oblasti. Doterajšia centrálna oblasť sa neutralizuje tým, že prestáva byť centrálnou oblasťou, pričom dúfame, že na pôde novej centrálnej oblasti nájdeme aspoň minimálnu zhodu a spoločné premisy, ktoré by umožnili istotu, evidenciu, porozumenie a mier. Tým sa určilo smerovanie k neutralizácii a minimalizácii a prijal sa zákon, podľa ktorého postupuje Európske ľudstvo v nasledujúcich storočiach a podľa ktorého vytvorilo aj svoj pojem pravdy.

Pojmy vypracované počas mnohých storočí teologického myslenia sú teraz už nezájímavé a stávajú sa súkromnou vecou. Samotný Boh je v metafyzike deizmu 18. storočia vylúčený zo sveta a voči konfliktom a protikladom skutočného života sa stáva neutrálnou inštanciou, stáva sa, ako to povedal Haman proti Kantovi, pojmom a prestáva byť osobou. V 19. storočí sa najprv monarcha a potom štát stáva neutrálnou veličinou, a tu v liberálnej teórii sa realizuje jedna kapitola politickej teológie, v ktorej proces neutralizácie nachádza svoje klasické vyjadrenie, prechod od **pouvoir neutre** k **stato neutrale**, pretože tento proces teraz urobil to rozhodujúce - zachvátil aj politickú moc. K dialektike tohto vývoja však patrí aj to, že práve premiestnením centrálnej oblasti sa neustále vytvára nové bojisko. Na novom mieste, ktoré spočiatku považujeme za neutrálne, sa hneď s novou intenzitou rozvíja protiklad existujúci medzi ľuďmi a záujmami, a to tým výraznejší, čím pevnejšie si osvojujeme novú doménu. Európske ľudstvo stále putuje z bojiska do neutrálnej oblasti, novozískaná neutrálna oblasť sa opakovane stáva bojiskom a nevyhnutne sa musia hľadať nové neutrálne sféry. Ani spofaľnutie sa na prírodné vedy nemohlo navodiť mier. Z náboženských vojen sa stali napoly kultúrne

a sčasti ekonomicky determinované nacionalistické vojny 19. storočia a nakoniec jednoducho ekonomické vojny.

Evidencia súčasnej rozšírenej viery v techniku spočíva len na našej domienke, že v technike sme našli absolútnu a konečne neutrálnu pôdu. Ved' zdanlivo niet ničoho neutrálnejšieho ako technika. Slúži každému tak, ako rozhlas možno používať pre správy akéhokoľvek druhu a akéhokoľvek obsahu alebo ako pošta dopravuje všetky zásielky bez ohľadu na ich obsah, pričom z techniky prepravy pošty sa nedá vyvodiť nijaké kritérium hodnotenia a posudzovania prepravovanej zásielky. Na rozdiel od teologických, metafyzických, morálnych a dokonca ekonomických otázok, o ktorých sa môžeme donekonečna sporiť, majú čisto technické problémy v sebe čosi osviežujúco vecné, a preto je pochopiteľné, že pred neprehrádnou problematikou všetkých ostatných sfér nás má zachrániť technicita. Zdá sa, že tu sa môžu veľmi rýchlo zhodnúť všetky národy, všetky triedy a konfesie, všetky generácie, pretože všetci s rovnakou samozrejmosťou môžu využívať prednosti a výhody pohodlia techniky. Zdá sa, že tu je pôda všeobecného vyrovnania, ktorého hlásateľom sa stal Max Scheler v jednej svojej prednáške z roku 1927. Všetky spory a zmätky konfesionálnych, nacionálnych a sociálnych hádok sa tu nivelizujú v celkom neutrálnej oblasti. Sféra techniky sa zdá byť sférou mieru, pochoopenia a zmierenia. Spojenie pacifistickej a technicistickej viery, inak nevysvetliteľné, sa dá vysvetliť na základe tohto smerovania k neutralizácii, pre ktoré sa rozhodol európsky duch v 17. storočí a ktorý ako svoj osud nasledoval až do 20. storočia.

Neutralita techniky je však niečo iné ako neutralita všetkých doterajších oblastí. Technika je vždy len nástrojom a zbraňou, a práve preto, že slúži každému, nie je neutrálna. Z imanencie technického nevyplýva ani jedno jediné ľudské alebo duchovné rozhodnutie a už vôbec nie rozhodnutie pre neutralitu. Každá kultúra, každý národ a každé náboženstvo, každá vojna a každý mier môže využiť techniku ako zbraň. Nástroje a zbrane sú čoraz použiteľnejšie, čím vzrastá pravdepodobnosť ich skutočného použitia. Technický pokrok nemusí byť ani metafyzickým, ani morálnym, ba dokonca ani ekonomickým pokrokom. Ak dnes ešte veľa ľudí od technického zdokonalenia očakáva aj humanitárno-morálny pokrok, je to preto, že spájajú nejakým zázračným spôsobom techniku a morálku. Okrem toho vždy naivne predpokladajú, že veľkolepé inštrumentárrium techniky bude použité v ich vlastnom záujme, t.j., že sociologicky oni sami budú pánmi týchto hrozných zbraní a môžu si teda nárokovať na ohromnú moc, ktorá sa s tým spája. Technika samotná je však stále, keď to možno tak vyjadriť, kultúrne slepá. Výlučne z techniky teda nemožno vyvodiť nič, čo sa inokedy vyvodzuje z centrálnych oblastí duchovného života: ani pojem kultúrneho pokroku, ani typ clerca alebo duchovného vodcu či určitého politického systému.

Nádej, že z technických vynálezov sa vyvinie politicky vládnuca vrstva, sa zatiaľ nesplnila. Konštrukcie Saint-Simona a iných sociológov, ktorí očakávali "industriálnu" spoločnosť, buď nie sú čisto technicistické, ale zmiešané čiastočne s humanitárno-moralistickými a čiastočne s ekonomickými prvkami, alebo sú to jednoducho len fantázie. Dokonca ani ekonomické vedenie a riadenie súčasného hospodárstva nie je v rukách technikov a dosiaľ nik nedokázal skonštruovať spoločenský poriadok riadený technikmi ináč ako konštrukciou spoločnosti bez vedenia a smeru. Ani Georg Sorel nezostal inžinierom a stal sa z neho clerc. Z nijakého významného technického vynálezu sa

nedá vypočítať, aké budú jeho objektívne politické účinky. Vynálezy 15. a 16. storočia pôsobili v smere slobody, individualizmu a rebélie. Vynález kníhtlače viedol k slobode tlače. Dnes sú technické vynálezy prostriedkom nesmierneho ovládania nás. K rozhlasu patrí monopolné právo na vysielanie, k filmu filmová cenzúra. Rozhodnutie o slobode a otroctve nie je vecou techniky ako takej. Technika môže byť revolučná a reakčná, môže slúžiť slobode a útlaku, centralizácii a decentralizácii. Z jej čisto technických princípov a hľadísk nevyplýva ani politické kladenie otázok, ani politická odpoveď.

Predchádzajúcu nemeckú generáciu poznamenala nálada zániku kultúry, ktorá sa prejavovala už pred vypuknutím svetovej vojny a nemusela čakať na katastrofu roku 1918 a na Spenglerov *Zánik západu*. U Ernsta Troeltscha, Maxa Webera, Waltera Rathenaua nájdeme mnoho vyjadrení tejto nálady. Neúprosná moc techniky sa tu javila ako panstvo bezduchovnosti nad duchom alebo aj ako duchaplná mechanika bez duše. Na európske storočie, ktoré sa sťažuje na "maladie du siecle" a na panstvo Kalibana alebo na "After us the Savage God", nadväzuje nemecká generácia, ktorá bedáka nad bezduchou epochou techniky, v ktorej je duša bez pomoci a bezmocná. Ešte v metafyzike bezmocného Boha Maxa Schelera alebo v konštrukcii náhodnej, fluktuujúcej a nakoniec predsa len bezmocnej elity, ako ju konštruoval Leopold Ziegler, sa dokumentuje bezmocnosť, či už duše, alebo ducha, pred epochou techniky.

Tento strach bol oprávnený, pretože vyviedol z temného tušenia dôsledkov procesu neutralizácie realizovaného do krajnosti. Vďaka technike totiž duchovná neutralita dospela k duchovnej ničote. Keď sme najprv abstrahovali od náboženstva a teológie, potom od metafyziky a štátu, zdalo sa, že teraz abstrahujeme od kultúry vôbec a dosahujeme neutralitu kultúrnej smrti. Zatiaľ čo masové náboženstvo zdanlivej neutrality techniky očakávalo ľudský raj, títo sociológovia cítili, že tendencia, ktorá ovládla všetky stupne moderného európskeho ducha, teraz ohrozuje samotnú kultúru. K tomu pristúpil strach z nových tried a nás, ktoré vznikli na tabula rasa, vytvorenej dôslednou technizáciou. Z priepasti kultúrnej a sociálnej ničoty boli vyvrhované ďalšie a ďalšie masy, cudzie alebo dokonca nepriateľské tradičnému vzdelaniu a vkusu. Tento strach však nakoniec nebol ničím iným ako pochybnosťou o vlastných schopnostiach podriaadiť si veľkolepé inštrumentárium novej techniky, ktorá čaká len na to, že ju niekto využije. Rovnako nemožno výsledok ľudského rozumu a ľudskej disciplíny, akým je každá, a najmä moderná technika, vykresľovať jednoducho ako čosi mŕtve a bez duše a zamieňať si náboženstvo technicity s technikou. Duch technicity, ktorý viedol k masovej viere protináboženského pozemského aktivizmu, je duchom, je to možno horší a diabolскеjší duch, nemožno ho však odstaviť ako mechanický a nepriradiť ho technike. Tento duch je možno niečím hrozným, sám však nie je ničím technickým či strojovým. Je to presvedčenie aktivistickej metafyziky, viera v bezhraničnú moc a panstvo človeka nad prírodou, dokonca nad ľudskou physis, v bezhraničné "posúvanie hraníc", v bezhraničné možnosti zmeny a v šťastné prirodzené pozemské jestvovanie človeka. Možno ho nazývať fantastickým a satanským, nemožno ho však jednoducho označiť za mŕtvu, bezduchovnú alebo mechanizovanú bezduševnosť. Aj hrôza z kultúrnej a sociálnej ničoty vznikla skôr z panického strachu z ohrozenia status quo ako z pokojného poznania osobitosti duchovných procesov a ich dynamiky. Všetky nové a veľké podnety, každá revolúcia a každá reformácia, každá nová elita sa rodí z askézy a dobrovoľnej alebo

nedobrovoľnej chudoby, pričom chudoba znamená predovšetkým zrieknutie sa istôt, ktoré poskytuje status quo. Prvotné kresťanstvo a všetky výrazné reformy v rámci kresťanstva, benediktínska, cluniánska, františkánska obnova, novokrstenci a puritanizmus, ako aj každé pravé znovuzrodenie s návratom k jednoduchým princípom vlastného umenia, každý pravý rítionar al principio, každý návrat k nepoškodenej, neskorumpovanej prirodzenosti sa v porovnaní s komfortom a pohodlnosťou existujúceho status quo javí ako kultúrna alebo sociálna ničota. Tento návrat prichádza mlčky a nepozorovane a v jeho prvých začiatkoch by historik a sociológ opäť len nezbadal nič. Okamih slávostnej reprezentácie je vždy aj okamihom, v ktorom je oná súvislosť s tajomným a nenápadným začiatkom už ohrozená.

Proces postupujúcej neutralizácie rozličných oblastí kultúrneho života dospel k svojmu koncu, pretože dospel k technike. Technika už nie je neutrálnou pôdou v zmysle toho procesu neutralizácie a každá silná politika ju využije. Ak súčasné storočie v duchovnom zmysle chápeme ako storočie techniky, môže to byť len provizórne chápanie. Definitívny zmysel vyplynie až potom, keď sa ukáže, ktorý druh politiky je dostatočne silný na to, aby sa zmocnil novej techniky, a ktoré zoskupenia priateľ - nepriateľ vyrastajúce na tejto novej pôde sú autentické.

Veľké masy industrializovaných národov sa stále ešte pridrižujú temného náboženstva technicity, pretože, ako všetky masy, hľadajú radikálne dôsledky a podvedome veria, že tu našli absolútne odpolitizovanú sféru, ktorú hľadajú už stáročia, kde prestáva vojna a začína univerzálny zmier. Technika však nemôže robiť nič iné ako stupňovať mier alebo vojnu, na oboje je rovnako pripravená a slovo mier ani zaprisahávanie sa týmto slovom na tom nič nezmení. Dnes už dokážeme vidieť cez hmlu mien a slov, s ktorými pracuje psychotechnická mašinéria masovej sugescie.

Poznáme dokonca tajný zákon tohto slovníka a vieme, že najstrašnejšie súčasné vojny sa viedli v mene mieru, najstrašnejší útlak sa vykonával v mene slobody a najstrašnejšia neľudskosť sa uskutočňovala v mene ľudstva. Konečne vidíme za náladu generácie, ktorá v epoche technicity videla len duchovnú smrť alebo mechaniku bez duše. Spoznávame pluralitu duchovného života a vieme, že centrálna oblasť duchovnej existencie nemôže byť nijakou neutrálnou oblasťou a že je nesprávne riešiť politický problém antitézami mechanický - organický, smrť - život. Život, proti ktorému stojí iba smrť, už nie je životom, ale bezmocou a bezpomocnosťou. Kto nepozná iného nepriateľa ako smrť a vo svojom nepriateľovi vidí iba prázdnu mechaniku, má bližšie k smrti ako k životu a pohodlná antitéza organického a mechanického je sama čímsi hrubo mechanickým. Zoskupenie, ktoré na svojej strane vidí len ducha a život a na druhej len smrť a mechaniku, neznamená nič iné ako zrieknutie sa boja a je iba romantickým bedákaním. Život totiž nebojuje so smrťou ani duch s bezduchovnosťou. Duch bojuje proti duchu, život proti životu a zo sily integrovaného poznania vzniká poriadok ľudských záležitostí. Ab integro nascitur ordo.

Z nemeckého originálu preložil *František Novosád*.